

Savaria Legio

Az idei Savaria Karneválon a Ferenceskertben ismét felütötte táborát a XV. Apollinaris legio. Interjúnkban Sosztarits Ottót, az egyik alapítót, a Savaria Múzeum régészét a legio megalakulásáról, céljairól és a katonai viselet hitelességéről kérdeztük.

ÓKOR: Kezdjük az ókori történelemmel. A legio hivatalos neve XV. Apollinaris legio. Miért e mellett az elnevezés mellett döntöttek a szombathelyi hagyományörzők?

Sosztarits Ottó: Ennek az Apollóról elnevezett *legiónak* a története szorosan összefonódik Pannonia korai történetével, a római megszállás időszakával. Igen sok izgalmas és megválaszolatlan kérdésünk van ebből az időszakból. Az egyik ilyen a nevezett legio pontos tartózkodási helye. Az antik történetírók alapján tudjuk, hogy Augustus császár halálakor, Kr. u. 14-ben ez a csapat Emonában (Ljubljana, Szlovénia) vagy Emona közvetlen környékén tartózkodott. Ennek ellenére Emonában eddig még nem találtak teljes bizonyossággal katonai táborhoz köthető régészeti objektumokat. Az azonban tény, hogy a várost a XV. Apollinaris kiszolgált katonái számára alapították. A másik biztos dátumunk Kr. u. 50, amikor a csapat már bizonyosan Carnuntumban táborozik. Hogy e két időpont között mi történt és hol állomásozott a legio, meglehetősen nagy vita tárgyát képezi. Korábban, Tóth Endre nyomán úgy gondolták, jóllehet Savariában szintén nem került elő katonai táborra utaló régészeti jelenség, mégis feltételezhető, hogy itt Savariában, illetve Savaria közvetlen környékén lehetett a XV. Apollinaris tábora, tekintettel arra, hogy ezt a várost is a legio kiszolgált katonái alapították. Több példát is ismerünk, hogy korai dedukciós coloniák – mint Savaria – egykori legiós táborok helyén alakultak ki. Ezt a feltételezést látszik most megkérdőjelezni az az újabb felvetés, hogy ez a korai tábor akár Scarbantiaiban is lehetett, hiszen ott is megtaláljuk a XV. Apollinaris letelepített katonáinak sírköveit, különösen ha figyelembe vesszük, hogy ezek feliratairól sok esetben hiányzik az „Apollinaris” jelző. A *legio* ezt a melléknevet csak valamikor 43 körül kapja meg, ebből pedig az következhetne, hogy a scarbantiai sírkövek még ezen időpont előtt keletkeztek. Mindenesetre, akár itt állomásozott a legio, akár nem, az tény, hogy a város és a *provincia* korai történetében meghatározó jelentősége volt. Alföldi András már 1936-ben rámutatott, hogy az itt, Savariában letelepített és innen kirajzott itálikus katona népesség az első igazán markáns „etnikai löket” Pannonia romanizációjának folyamatában.

ÓKOR: Mikor kezdődik a *legio* újabb története?

S. O.: Az újabb történet itt Szombathelyen, 1998 nyarán kezdődött. Azt azért illik megemlítenem, hogy az ausztriai Premben már korábban alakult egy csapat XV. Apollinaris néven. Az elsőbbségüket elismerve mi a II. *cohors*nak tartjuk

magunkat a *legión* belül. 1998 nyarán egy testvérvárosi küldöttség a németországi Kaufbeurenbe látogatott. Az itt látott jelmezes hagyományörző társaság láttán fellelkesülve Tilcsik Györggyel, a Vas Megyei Levéltár igazgatójával és Szabolcsi Gáborral – előbbi az egyesület jelenlegi elnöke, utóbbi a titkára – rövid szervezkedés és néhány ismerős barát bevonásával tízen alakítottuk meg a Savaria Legio Egyesületet, amely a következő év januárjában hivatalosan is bejegyzésre került. Így kezdődött tehát, lassan öt évesek leszünk. A társaság első komolyabb akciója a németországi Xantenben volt. Előtte felvettük a kapcsolatot Daniel Pետersonnal, aki Marcus Junkelmann és Peter Conolly mellett szintén nagy kutatója és gyűjtője a római hadfelszerelés-

Legiós teljes fegyverzetben (Vámos Péter felvétele)

nek és lelkes játszója ennek a legiósdinak. Ekkor – még az ő felszerelésével – mód nyílt arra, hogy a *legio* a xanteni arénában megjelenhessen. Tőle kaptuk az első páncélt, ami lehetőséget adott arra, hogy a saját felszerelésünket is kialakíthassuk. Itt kell megemlíteni, hogy részben a *legio* kezdeményezésére, részben a városvezetés oldaláról felmerült az az igény, hogy a 60-as években nagy népszerűségnek örvendett Savaria Karnevált fel lehetne eleveníteni. Mi ebben elég tevékeny szerepet vállaltunk, és a 2000 nyarán újraindított Karnevál volt az első magyarországi bemutatkozásunk. Ekkor már részben saját felszereléssel, a Peterson úr által hozott katonákkal kiegészülve a Ferenceskertben megépített római kori menettáborunkban fogadni tudtuk az érdeklődőket és nem utolsósorban felkért fővédnökünket, Szabó Jánost, az akkori honvédelmi minisztert. Ez a gyakorlat mind a mai napig fennáll, az egyesület fővédnöke a mindenkorai hadügyminiszter. Emellett természetesen segítséget is kapunk a Honvédelmi Minisztériumtól, külföldi útjainkat is támogatják.

ÓKOR: Hány tagja van a Savaria Legiónak?

S. O.: Az egyesület taglétszáma meghaladja a hatvan főt. Ebből a „vonuló állomány” 35–40 fő. Most 28 fegyveres katonát tudunk kiállítani, és ezzel nemzetközi összehasonlításban is a legnagyobb létszámú római katonai hagyományörző egyesületek közé számíthatjuk magunkat. A legénység összetétele roppant változatos. Az egyesület munkájában részt vesz polgármester, leváltárigazgató, ügyvéd, régész, cukrász és végül, de nem utolsósorban a honvédség sok tisztje, tiszthelyetese is.

ÓKOR: Térjünk vissza a külföldi előképekre! Mikor alakultak az első ilyen jellegű hagyományörző egyesületek?

S. O.: Amikor II. Vilmos császár felépítteti a Saalburgi *cohors-castellum* rekonstrukcióját, fotókon látható, hogy mindenféle, persze ma már autentikusnak nem tekinthető jelmezekben vonulnak fel, illetve adnak elő kisebb színházi produkciókat. Ez azonban leginkább csak előtörténetnek nevezhető. A mienkhez hasonló – sok esetben a kísérleti régészethez is köthető – formában a mozgalom az 1970-es, 80-as évek terméke. A kísérleti régészethez fűződő kapcsolatot fontos hangsúlyozni! Ebben a németek és az angolok jeleskednek leginkább, ahol igen komoly és nagyon felkészült egységek működnek. Conolly is ebből a vonalból nőtt ki, illetve a német „mester”, Marcus Junkelmann is, aki rengeteg kötetet publikált erről a kérdésről. Junkelmann 1985 tavaszán a Kr. e. 15-ös Drusus-féle hadjárat emlékére csapatával teljes legiós menetfelszerelésben Veronából Augsburgig vonult, rekonstruálva egy korabeli római hadmenetet.

ÓKOR: Egy régész számára milyen tanulságokkal szolgál ez a fajta kísérleti régészet?

S. O.: Mind a fegyverzet előállítás, mind az erőd megépítése során rengeteg olyan tapasztalatra tettünk szert, amely adott esetben egy ásás során vagy csupán az előkerült tárgyakat tanulmányozva nem derül ki. A Borostyánkőút nyomvonalát például már rengeteg helyen feltérképezték,

feltárták, átvágták, de abba még senki sem gondolt bele, hogy milyen jellegű és milyen volumenű munkát jelenthetett a római úthálózat megépítése. Amikor a ferenceskerti erődítésben 2/3-os méretben rekonstruáltuk egy kavicsból épített római út 20 méteres szakaszát (ez nem 20, hanem csak 12 római láb, azaz 6 méter helyett csak 4 méter széles), mintegy 60 tonnányi kavicsot kellett felhasználnunk. Így már mindjárt másként ítélné meg azt a munkát, amit a rómaiak a pannoniai vagy csupán a Savaria környéki úthálózat kiépítése során elvégeztek. A másik, hogy bizonyos technikákat meg kellett ismerni ahhoz, hogy a katonai felszerelésünket valamilyen módon össze lehessen állítani. Egy tüzikovács számára egy darabból kikovácsolni egy római sisakot ma már szinte megoldhatatlan feladat. Szerencsére ismeretségi körünkben, a *legio* soraiban is találunk olyan embereket, akik el tudják végezni ezeket a munkákat.

ÓKOR: Milyen példák alapján alakították ki a viseletet?

S. O.: A római fegyverzetnek és katonai viseletnek természetesen kiterjedt szakirodalma van, az antik szakíróktól kezdve a régészeti leletközléseken és tanulmányokon keresztül egészen a kísérleti régészeti publikációkig. Ezek nagy segítséget jelentenek. Az első példányok legyártásakor igen hasznos volt a mások által már rekonstruált darabok kézbevétele, az apró fogások és trükkök elsajátítása. A leglényegesebb természetesen az eredeti darabok tanulmányozása volt. A carnuntumi (Deutsch-Altenburg, Ausztria) és mušovi (Szlovákia) leleteket sikerült behatóbban tanulmányoznunk és róluk fotókat készítenünk. Egyfajta egyéni „ízként” felszerelésünkben megjelenik az aqincumi bronzsisak vagy a dunaföldvári tör és néhány olyan, főleg dák és germán, fegyver, amelyek a külföldi kollégák eszköztárában nem szerepelnek.

ÓKOR: Miből áll a Savaria Legio fegyverzete, miben különbözik az antiktól, és mely korszakát tükrözi a római hadseregeknek?

S. O.: A római hadsererg a világ első valóban professzionális reguláris hadserege volt, a fegyverzetet a nagy északi és galliai fegyvergyártó manufaktúrákban készítették

Sisak (cassis) rekonstrukciója (Vámos Péter felvétele)

Vállszíj (balteus), kard (gladius) és derékszíj (cingulum)
(Vámos Péter felvétele)

ték. Ennek megfelelően természetesen a felszerelés zömében egységes volt, bár a veretek, az övdíszítések, és a felszerelés apróbb tárgyai, amelyek a katona saját tulajdonában voltak, az adott ember tehetőségének és ízlésének megfelelő díszítményt kaptak. Mi a felszerelés kialakításánál arra törekszünk – és ebben következetesek vagyunk –, hogy az a Kr. utáni I. század második felének állapotát tükrözze. A legiós alapfelszerelés a következőkből áll: a nyakszirtvédővel, arcvédőlemezekkel és homlokvédő pánttal megerősített sisak (*cassis*). Ennek igen sok változata volt használatban még egy időszakon belül is. Mint már említettem, egy Aquincumban talált példányt vettünk mintául, azzal a különbséggel, hogy a mi sisakjaink, ellentétben az ókoriakkal, nem bronzból, hanem vasból készülnek. A vaspántokból és -lemezekből kialakított páncél az ún. *lorica segmentata*. A „szegmenseket” különböző csatok és bőrszalagok fogják össze, könnyebb mozgást biztosítva ezáltal a páncél használójának. Korábbi darabjainkon ezek nem kovácsolt vasból készültek, hanem lemezből lettek kivágva – így némiképp könnyebbek mint az eredeti. A védőfelszerelés fontos része még a pajzs (*scutum*), amely szintén változatos formákban volt jelen, de az általunk képviselt időszakban az ívelt, téglalap formájú kialakítás volt a jellemző. A pajzstestet egymás mellé ragasztott vékony

deszkából alakították ki, melyet aztán vászonnal és bőrral vontak be. A pajzs pereme fémkerettel volt megerősítve, míg a pajzsot tartó kezét a külső oldalon elhelyezett bronzból vagy vasból kialakított pajzsdudor (*umbo*) védte. A jobboldalon, a vállszíjra (*balteus*) függesztve hordták a rövid, kétélű kardot (*gladius*), amely mind vágásra, mind szúrásra alkalmas volt. Ez az eredeti kialakításhoz hűen, kovácsolva készül. A széles és hegyes pengéjű tört (*pugio*) a derékszíjra (*cingulum*) felfűzve a bal oldalon viseljük. Szintén erre van felfűzve az általában 4-5 bőrszalagból álló, fémveretekkel megerősített, combközépig lelógó ágyékvédő (*intimate*) is. A felszereléshez tartozik továbbá a hajítódárda (*pilum*), melynek rombusz alakú, kovácsoltvas hegye a római korban úgy volt felrögzítve a fa nyélre, hogy becsapódáskor elgörbüljön vagy eltörjön, lehetetlenné téve ezáltal az ellenfél számára, hogy visszahajítsa a „feladónak”.

Természetesen finomítani lehet és kell is a dolgokon. A harci alakzatok miatt szerettük volna egy nagyobb csapat képét mutatni, és mivel elsőként egy nagyobb csapategység gyors felszerelése volt a cél, induláskor apróbb engedményeket kellett tennünk. A fentebb említett alapanyagbeli eltéréseken kívül viseletünk még néhány apró részletben (csatok, kapcsok) különbözik a római koritól. Ezeknek egy része már az eredeti megoldáshoz hűen kézi, azaz ötvösmunkával készül, egy részük azonban még öntött. Mindenképp igyekszünk figyelmet fordítani az apró részletekre is, és a felszerelést fokozatosan olyan darabokkal egészítjük ki, amelyek már nyilvánvalóan kézi munkával készültek. A *centurio* pikkelypáncélja és segítőjének, az *optiónak*, valamint a jelvényhordozó *signifernek* az új láncpáncélja már minden összetevőjében a hagyományos technikával készült.

ÓKOR: A beöltözésen és a felvonuláson kívül milyen „műsor-számok” vannak a legiónak?

S. O.: Különböző harci alakzatokat mutatunk be lehetőség szerint minél éltszerűbben. Azokon a nagyobb fesztiválokon, ahol több hagyományörző egyesület is részt vesz, sokszor barbár csapatokkal is összecsapunk, gladiátorlázdást verünk le vagy rabszolgafelkelést fojtunk el. Bizony itt a kardok szikrát vetnek, éles nyílhegyek csapódnak be és fúrják át a pajzsainkat. Külföldi fellépéseink folyamán sokszor megjegyzik nézőink, hogy a katonai helyzeteket mekkora virtussal tudjuk bemutatni. Emiatt sajnos néha balesetek is előfordulnak. Szponzorok közreműködésével sikerült továbbá két harci kocsit is rekonstruálnunk, egy díszkocsit illetve egy gyorskocsit, továbbá tavaly óta van egy utazókocsink is.

ÓKOR: Milyen rendezvényeken vesz részt a legio?

S. O.: Természetesen az itthoni megmérettetés, a Savaria Karnevál a legfontosabb. Ezen kívül főképpen olyan helyszíneken rendezett *Floralia*kon, kiállításmegnyitókon és egyéb rendezvényeken voltunk, ahol egykor katonai csapatok állomásoztak, így Brigetióban, Aquincumban, Sallában, Arrabonában. Úgy gondoljuk, ezeken a helyeken meg kell mutatni, hogy Magyarországon már van ilyen,

és szerencsére – részben a mi hatásunkra – Komáromban, a Brigetióban állomásozó *Legio I Adiutrix* nevét felvéve, megalakult egy hasonló hagyományörző társaság. Külföldön több rendezvény van: Xantent már említettem. Ugyancsak Németországban, Rosenheimben két évvel ezelőtt egy római kiállítás megnyitása alkalmából rendeztek egy nagy legiós találkozót. Idén tavasszal Osterburkenban (ez az ún. Neckar-Odenwald limes egyik fontos *auxiliáris* tábora volt) egy helyi városi ünnepségen, nyár elején pedig Kaufbeurenben egy fesztiválon vettünk részt. Az idei Savaria Karnevál a nemzetközi kapcsolataink szempontjából kiemelkedő jelentőségű volt, hiszen egyesületünk kezdeményezésére rendezhettük meg az ókori hagyományörző egyesületek első hazai találkozóját, ahol antik mutatóványosok, gladiátorok, zenészek mellett nyolc legiós csapat volt a vendégünk Brigetióból, Ausztriából, Németországból és Olaszországból. Így a karnevál fénypontját jelentő felvonuláson most százhusz fegyveres római katona vonult fel.

ÓKOR: Mi a szerepe a legiónak a város életében?

S. O.: Annak idején személy szerint ezt azért tartottam fontosnak, mert úgy éreztem, hogy roppant életszerű módon

mutat be egy korszakot. Amikor az első fegyverek megérkeztek és tartottunk egy sajtótájékoztatót a Múzeumban, azt mondtam, hogy ha majd ilyen katonák csörömpölnek végig Szombathely utcáin, akkor az emberek csak elhiszik végre, hogy ennek a városnak volt római múltja. Időközben a Karnevál teljes mértékben bebizonyította, hogy ez így van. Ma már a város ünnepségeitől és komolyabb kulturális és sportrendezvényeitől a *legio* elválaszthatatlan. „Kézzelfoghatóan” jeleníti meg a város antik múltját. Úgy érzem, hogy teljesen megváltozott az antik emlékekhez való hozzáállás. Annak idején, amikor 1997-ben egy beruházás folyamán a munkagépek nagyarányú pusztítást végeztek a régészeti emlékekben – egy megőrzésre ítélt utcarészletet markoltak ki mindenestül –, nem értették, hogy miért vagyok olyan nagy mértékben felháborodva néhány „jelentéktelen” köemlék pusztulása miatt. Ma már Szombathely arculatát az antik hagyományok ápolása és a látható ókori történeti, régészeti emlékek határozzák meg. Nem véletlen, hogy régészként már harmadik éve városi támogatás felhasználásával kutathatom az Iseumot, mint Savaria talán legfontosabb római kori emlékét.

Kiállításajánló

IDEIGLENES RÉGÉSZETI KIÁLLÍTÁSOK

Pécs

Várostarténeti Múzeum
7631 Felsőmalom utca 9.
Tel.: 72/310-165

Római katonai építkezések a Duna mentén
(megtekinthető: 2003. december 31-ig)
A kiállítás a Pécssett rendezett 19. Nemzetközi Limeskongresszus alkalmából nyílt.

Szeged

Móra Ferenc Múzeum – szegedi vár
Tel: 62/549-040, fax: 62/549-061
www.mfm.u-szeged.hu

Barbárok a Római birodalom peremén – Sírok, csontok, szarmata emberek a madarasi temetőből
(megtekinthető: 2003. december 31-ig)
A kiállítás Magyarország legnagyobb és egyetlen teljesen feltárt szarmata temetőjének leleteiből nyújt válogatást, bemutatja a Római birodalom közvetlen szomszédságában élő barbár népesség temetkezési szokásait.

Szeged

Móra Ferenc Múzeum
6720 Roosevelt tér 1-3.
Tel: 62/549-040, fax: 62/549-061
www.mfm.u-szeged.hu

„Úton – útfélen...” Múzeumi kutatások az M5-ös autópályá Csongrád megyei szakaszán
(megtekinthető: 2003. december 31-ig)